

4970

ACC. N:R.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
 Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
 Socken: Väckelsång Berättat av: Äldringar i Boaryds by.
 Uppteckningsår: 1929 — 1937 Född år i

Uppteckningen rör Tomten som medhjälpare
 vid skörden och fröskningen. s. 1.
 Peder och föreställningar
 vid julhögtiden, vilka
 haft betydelse för
 årsvärden och skörden. " 4.
 Äldre jordbruksmetoder:
 Trädbruk " 7.
 Svärdbruk " 8.
 Tillägg:
 Benämningar på de
 vanligaste åkergräsen.

Skriv endast på denna sida!

11 sid.

Dessa folkminnesuppteckningar från
Väckelsångs socken har gjorts efter äldre
personer i Boaryds by åren 1929-1937.

Den mesta har upptecknats efter f. d. hemmans-
ägaren Karl Andersson, som ännu lever och är
en utmärkt berättare. Efter Andersson, som är
född i Boaryd 1862, har upptecknats en hel del han
hörd berättas av sina föräldrar. Hans moder Kristina
Haraldsdotter, som var född 1840 och dog 1920, kunde
berätta bra. Hans fader Anders Flåkansson och farfader
Flåkan Hemmingsson voro både födda i Boaryd.

Andra gamla, efter vilka uppteckningar gjorts, äro
upptecknarens föräldrar: hemmansägaren Karl Magnusson
(född i Boaryd 1854, död 1932) och Lovisa Johansdotter
(född i Boaryd 1857, död 1929). Dessutom har uppteck.
efter hemmansäg. Gustav Magnusson (född i Boaryd 1852,
död 1934) och flera andra, vars förfäder bott i Boaryd sen 1700-talet.

Smil
Kongu del.

4970

Uppf. Fabian Wastrom
Bonn 4. Västets ämne

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1929-37

Västets ämne Tomten
Tomten har de gamla rätt allmänt lott
på, och gärna har man sett honom boende hos
sig. Därför sökte man alltid att ställa sig väl
med honom, så att han skulle hålla sig kvar
vid gården. Där man hade en tomte boende
vid en gård blev det rikedom, ty tomten har
"drog" till gården. Det var ej mycket den lilla
tomten drog till sin gård, tyckte man, men det
så mycket mer välsignelse med det lilla.

En bonde fick en gång se sin tomte kom-
ma dragande med ett sädesal, bara ett enda
al. Bonden skrattade åt tomten, för att han
ej kunde bära mera. Men då blev tomten vred
och sade: "Drager jag härifrån lika mycket
som jag bär hit, får du se hur det går".

Tomten flyttade och började draga från
gården, så bonden blev rätt snart utfattig.

Tomten höll ordning och reda i gården och hjälpte till med arbetet, trodde man.

Vid skörden och kornningen har han också varit med, det har man berättat en del historier om. Han såg till, att man ej slarvade.

På en gård där man hade en tomte boende, såg man honom en kväll i skördetiden, när man i skymningen höll på att sätta upp den avmejade såden i "långkravar". Man såg den lille mannen gå utefter varje hög, och kasta upp axen. Man har också sett tomten plocka ax på åkern.

På ett annat ställe fick en man en gång se tre små tomter gå på en åker och plocka upp sädesax. På skämt kastade mannen en liten sten på dem. Men detta borde han rej ha gjort, han fick springa från dem för att räddas.

Tomten har också hjälpt till att tröska.
Många säges hava sett honom, när man i tidig
otta kommit ut på Logen för att tröska.
När man ottröskade på en gård, hade man
sälunda en gång Tomten till hjälp vid trösk-
ningen. De voro två som slagtröskade, men man
kunde tydligt höra ett tredje slag, som kom
från Tomtens slaga. När man kom in till
frukosten, då var det dukat till den tredje också.
Ly även inne hade man hört, hur det tröskades
ute på Logen. Man hade då trott, att det var tre
man där och som skulle ha mat. Drängen gick då
ut och ropade i Logdörren: "Tre tröskarna ska
gå in i äta mat". Men man borde se visat
sig förstå något om Tomtens tröskhjälp, Ly från
den dagen tröskade han se mera där. Man hade sett
den snarstuckne Tomten.

Tid julhögtiden hade de gamla förr i tiden många seder, föreställningar och "märken", som troddes hava betydelse för årsväxten och skörden.

"Julneken" åt "spinkarna" (småfågeln) fick man ej glömma hänga ut, ty om den ej hängdes ut kunde man följande år ej få någon nek att geva åt fåglarna. Man valde här till ut den vackraste havreneken man fann. Före kl. tolv jubatons förmiddag skulle julneken hängas upp. Vanligen gjordes detta av gamle farfar eller morfar i gården åtföljd av småbarnen. Då tillade man efter vilka fåglar som först kommo till neken och räknade huru många som kommo dit. Den uthängda julneken togs ej ner efter jul, utan den fick hänga i trädet tills den ruttnade bort eller blåste ner. Den skulle ej användas till något annat.

Den stora julbrasan borde gnistra och smälla bra, därför använde man till den torr och mycket knaggig granved. Detta hade betydelse för kornöringen. Sprakade julbrasan mycket, så troddes det bli bra korn följande år. Askan efter julbrasan ansågs bättre eller mera med än annan aska. För att jorden och grödan skulle få del av dess goda egenskaper, så spred man ut den så vidlyftigt som möjligt över åkrarna. Istappen från Lakkhofsen angav kornets längd följande år. Var istappen lång, så blev kornet långt, var den liten och kort, då blev kornet kort och dåligt. Var det blidväder och droppade från taket på juldagen, då blev ett dåligt år, ty då "dräpade gröan bort". Om solen sken på juldagen endast så liten stund, som åtgår för en ryttare att stiga på sin häst, troddes det bli bra råg det kommande året.

Från julottan kände man kapp, ty den som först kom hem till byn, han fick först sin gröda under tak nästa år. När man kom hem från julottan, skulle gå omkring i trädgården och skaka fruktträden innan man gick in, då fick man gott om frukt.

Den i julnatten vandrande "årsgångaren", som gått till tre kyrkor för att få klokskap och som fick se och höra så mycket, han fick även reda på hurudan nästa års gröda skulle bli. Ja, hans främsta uppgift var nog att få reda på kommande års skörderesultat. Han kunde höra om det blev nödår eller ett gott år. Skårornas och liarnas vin i säden angav god gröda och smållande och hugg i stenarna bådade misseråd. Även andra, som inte varit "redia av årsgångare", har i julnatten gått över sina ågor för att blicka in i framtiden angående grödan.

I Väckelsångs socken har det varit rätt vanligt med trädesjord i äldre tider. Oker med mycket ogräs brukades som "öträa", så kunde man hålla efter ogräset. Rote eller Roickrod hade man ej så mycket före i tiden, det har kommit med bruket av plojen, vändplojen, menar man. Den gamla ärjekroken drog bitte upp ogräset. På "träan" släppte man järskocken, som skulle "ansa te" trädan. Jären fingo gå där tills de stigit upp vartendaste grönt strå, så jorden där blev alldeles svart. Med jären följde vallgrisen och han lökade förstas om trädan. Men vallgrisens främsta uppgift var ej att gräsa om trädesjorden. Han skulle freda jären för räven. När grisen var med, lodes ej räven ge sig på jären, så grisen följde jären även när de gingo på bete i Lappan.

Största delen av skogs- och ångsmarken i Väckelsångs socken är rörkastad. Vard man går träffar på små s. k. plocke- eller hackror. En stor del av dessa rösen härstamma nog från odlingens första början, från forntida svedjebruk. Om de där små rösen i våra skogar berätta de gamla en del. Man säger att det för mycket länge sedan skall ha varit en drottning som befälde, att all jorden skulle rörkastas och bönderna skulle i stället ej behöva betala skatt.

Andra minnen från forntida jordbruk äro nog de s. k. stenrevlarna, dessa långa stensträngar, vilka förekomma rätt allmänt i skogar och ångar i Väckelsångs socken. De gamla här berätta, att dessa hopkastade långa strängar av tyfsten äro någon sorts ägomärken från

jordbrukets första tid. När man turat ihop
revet vid den rökastade jorden, då har man
likasom haft "fasta" på den, någon annan har
ej fått giva sig på den marken. De där sten-
reolarna skulle alltså vara gränslinjer mellan
svedjelandet.

Svedjebruk har använt till fram på 1850-
talet. På den tiden var det ej frågan om att
vårda skogen. Träden och bränder, och bränder
na eller "kapparna" som blevo kvar, "smetveen"
kallad, användes att "frea" (stängla) omkring
"rösslan" (bränan eller svedjelandet) med.

På våren hackade man ner potatis på svedje-
landet. "Grünapän" kallade man sådan
potatis. "Blaupän" och "Mandelpän" voro gamla
här använda potatissorter. Potatisen blev stor
vacker bland askan och korven på fjällen.

I äldre tid har man också använt en
sorts små plattrunda rovor, som kallades
fallriksrovor och voro söta till smaken.

På hösten, när potatisen plockats upp, sådde
man råg på smetfällan. Rågen hackades ner
bland stubbar och stenar. Följande åren
vuxo där långt och bra gräs på fällan.
Älfta svedjeland hade man på annat ställe.

En ovanligare jordbruksmetod omta-
las från ett ställe i socknen. I gården
Hönseryd har man någon gång förr i tiden
lagit upp torv från myren där, torven har
sedan breddats ut över åkerjorden, där man bränd
upp den. Man har velat med askan "kläka"
(göda) jorden.

De vanligaste äkerogräsens benämningLUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVi Väckelångs socken.

Cirsium arvense, Västlister. *Ponchus oleraceus*, Mjölkatister.
Ponchus arvensis, Trisatister eller Mjölkatister.
Rumex acetosella, Rua. *Epilobium angustifolium*, Pulnamärke.
Achillea millefolium, Prasört. *Alencha arvensis*, Ment.
Urtica dioica, Nätlla. *Triticum repens*, Rote.
Equisetum arvense, Råvarompa. *Artemisia vulgaris*, gräböna.
Taraxacum officinale, Trisablomma. *Chenopodium album*, Måll.
Chrysanthemum leucanthemum, Anthemis arvensis,
Matricaria inodora och *M. chamomilla* kallas Prästaskalla.
Pariunculus repens, Krautkåä. *Senecio vulgaris*, Montkafes.
Galéopsis tétrahib, Pflingnätlla. *G. versicolor*, Kampesua,
 Kvacksbeck och Pockås öjnakar. *Promus scabimus*, Svemel.
Fumaria officinalis, Gresavitt. *Polygonum lapathifolium*, Roteel.
Aegopodium podagraria, Ekekal och Kåringblarr. *Viola tricolor*, Skatebl.
Spirgula arvensis, Krutarv. *Stellaria media*, Vatarv.